

BREU TRAJECTÒRIA DE LA COOPERATIVA SANITÀRIA “FARMÀCIA MUTUALISTA” D’IGUALADA (1932-1942)

PARÉS i MARIMON, Rosa M.

RESUM: La Farmàcia Mutualista d'Igualada es va crear en base a la Llei de Cooperatives de 22 de març de 1934. La seva trajectòria va estar plena d'obstacles i dificultats: l'oposició del Sindicat i el Col·legi de Farmacèutics, la guerra civil i, finalitzada aquesta, el canvi de les normatives sobre cooperativisme, que van comportar diverses clausures i reobertures fins que, a pesar del traspàs de la seva gestió a l'“Obra Sindical 18 de julio”, va quedar definitivament clausurada l'any 1942.

Paraules clau: “Cooperativisme”, “Farmàcia Mutualista”, “Llei de Cooperatives”, “Sindicat de Farmacèutics”, “Obra Sindical 18 de julio”

RESUMEN: La Farmacia Mutualista de Igualada se creó en base a la Ley de Cooperativas de 22 de marzo de 1934. Su trayectoria estuvo llena de obstáculos y dificultades: la oposición del Sindicato de Farmacéuticos y el Colegio de Farmacéuticos, la guerra civil y, una vez acabada ésta, el cambio de normativas sobre cooperativismo, que condujo a varias clausuras y reaperturas hasta que, a pesar del traspaso de su gestión a la Obra Sindical 18 de julio, quedó definitivamente clausurada en el año 1942.

Palabras clave: “Cooperativismo”, “Farmacia Mutualista”, “Ley de Cooperativas”, “Sindicato de Farmacéuticos”, “Obra Sindical 18 de *julio”

*

ORIGEN

La Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada fou fundada l'any 1932 per iniciativa de les dues entitats mutualistes i cooperativistes que hi havia en aquell moment a Igualada : la Cooperativa de Consum “La Econòmica” (1904-1936) i “La Igualadina” (1912-1936), ambdues amb un important nombre d'associats. Es va constituir en forma de societat de responsabilitat limitada, obeint al desig dels socis de les entitats adherides per obtenir un preu just dels medicaments, millorar les seves condicions en cas de malaltia i per la creació d'obres socials per als mateixos afiliats, amb les funcions de

Rosa M. Parés i Marimon

venda de medicaments, específics, apòsits, aparells ortopèdics, elaboració de fórmules, ... que, per a la seva curació, poguessin necessitar els mutualistes associats i els seus familiars, tots ells obrers (en aquell moment, uns 1500, en total), que feien una aportació econòmica destinada a obres socials.

Oficialment es va autoritzar el 19 d'abril de l'any 1934 com ho feien constar Bonaventura Carles i Josep Rubinat, president i secretari respectius de la Cooperativa Sanitària "Farmàcia Mutualista" : *"Amb data 19 de l'actual, ha estat aprovat aquest Reglament per la Direcció de Treball d'aquest Ministeri, inscribint-se a aquesta entitat dit dia amb el n° 1248, com a Cooperativa de consumidors, subgrup de sanitàries o de consum, de responsabilitat limitada i durada indefinida. Madrid, 26 d'abril de 1934"*.

La farmàcia tenia el domicili al carrer de la Soledat núm. 9 d'Igualada i estava organitzada segons els preceptes de l'article 86 del Reglament de 2 d'Octubre de 1931 i, posteriorment per la Llei de Cooperatives de 22 de març de 1934¹ que establien que havia d'estar sota la Direcció Tècnica d'un farmacèutic titular a fi de complir les disposicions de caràcter sanitari en relació a la llicència, inspecció i obertura i amb la finalitat d'aconseguir la venda de medicaments i substàncies als associats, al menor preu possible i sense ànim de lucre.

La creació d'aquesta farmàcia cooperativa va ser molt ben rebuda per la població i la premsa local així ho va fer constar. El mateix dia de la publicació de la Llei catalana de Cooperatives al Butlletí Oficial de la Generalitat, a *L'Igualadè*² apareixia la següent notícia: *"Les Cooperatives "La Econòmica" i "La Igualadina" junt amb les Mútues de malalties locals, tenen molt avançats els treballs d'organització d'una Cooperativa Sanitària en forma de Farmàcia Mutualista, a profit de llurs associats. Una comissió composta de membres d'aquelles entitats ve curant dels treballs d'estructuració i aviat serà cridat concurs per tal de proveir el càrrec de titular de la nova farmàcia"*. L'1 de maig, una altra publicació local, *Joventut*³ publicava un article en relació a l'aprovació de la llei de cooperatives, la regulació de les cooperatives sanitàries i les farmàcies cooperatives i comentava que s'estava treballant per instal·lar-ne una a Igualada. I el 28 de juny, el *Diari d'Igualada*⁴, informava de *"la propera obertura al públic de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista"*.

Per al desenvolupament de les seves activitats calia disposar d'un local. Per això, el Sr Josep Tendas, president de la Cooperativa, i Josep Balcells Martí, propietari, van firmar un contracte d'arrendament que començava el dia 1 d'agost de 1934. El contracte era per un mes, prorrogable tantes vegades com es volgués fins que una de les parts el cancel·lés, per un import de 100 ptes mensuals. En ell s'establia que la Farmàcia Mutualista s'ubicava en una botiga i pis d'una casa del carrer de la Soledat núm. 9, en un edifici

Breu trajectoria de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada (1932-1942)

de nova construcció amb instal·lació de gas, electricitat i aigua. També indicava que la botiga era per a ús exclusiu per a la farmàcia i el pis per a casa habitació del farmacèutic titular i dels membres de la seva família, quedant totalment prohibit sub arrendar-los o rellogar-los. A més, l'entitat arrendatària es comprometia a cuidar de la neteja de l'entrada principal i a no deixar les mercaderies a l'entrada. En cas de finalització del contracte, la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista havia de deixar lliure la botiga i pis amb tots els seus accessoris i en l'adequat estat de conservació.

PRIMERA CLAUSURA

El 24 d'octubre de 1934, després dels successos del dia 6, la farmàcia va ser clausurada per ordre del Departament de Sanitat de la Generalitat⁵ en base a la denúncia presentada pel "Sindicat de Farmacèutics de Catalunya" per falta de diligència en el compliment de la disposició que ordenava el tancament de la Farmàcia Mutualista d'Igualada. Aquell dia s'havien presentat a la farmàcia el secretari de l'Ajuntament Francesc Xuclà Granell, l'agutzil Francesc Santamaria i el president del Sindicat de Farmacèutics de Catalunya Juli Ainaud, per procedir a la clausura de la farmàcia per "*funcionament il·legal*". La presència de Juli Ainaud es justificava per la incompareixença del Subdelegat de Farmàcia d'Igualada Dr Bausili⁶, a qui havia de fer entrega d'una còpia literal de l'ordre de clausura de la farmàcia, enviada el dia 22 d'octubre a l'Alcalde i al Subdelegat de Farmàcia d'Igualada.

En el moment de la clausura, el titular de la farmàcia, Antoni Llinart, no hi era present, però sí l'empleat Josep Solé Miret, que va manifestar que la junta de la cooperativa considerava que la farmàcia era legal ja que comptava amb l'autorització verbal del Cap dels Serveis Sanitaris de la Generalitat Josep Mestre Puig⁷, donada en presència de Josep Morera Miserachs, (alcalde en el moment de la inauguració), Josep Tendas LLiró (president de la Cooperativa Farmàcia Mutualista) i Josep Massana Morros⁸. A més, Josep Solé va argumentar que la farmàcia complia amb tots els requeriments que exigia l'article 30 del Reglament del Col·legi de Farmacèutics, motiu pel qual aquest havia autoritzat la seva obertura i, encara que sabia que els fets del 6 d'octubre havien revocat l'acord, es refermava en que la farmàcia seguia sent legal.

El tancament de la farmàcia va ser molt mal rebut per la població i, novament, la premsa local ho va comentar. *Juventut*⁹ va publicar la següent nota: "*Al moment de cloure l'edició del present número ens assabentem que a requeriment del sindicat de farmacèutics ha quedat clausurada transitòriament la Farmàcia Mutualista de la Cooperativa Sanitària, inaugurada fa poc temps. Per quin motiu ha estat clausurada? En aquest moment no hem pogut saber-ho però ens hoensem*". Pocs dies després, el mateix

Rosa M. Parés i Marimon

diari¹⁰ publicava un article amb el títol de *Farmàcia Mutualista*, en el que l'autor opinava sobre els motius del tancament. Considerava que el principal responsable era el Col·legi de Farmacèutics que sempre s'havia oposat a la venda de medicaments fora de les farmàcies i havia elaborat un reglament que considerava anticonstitucional, a pesar d'haver estat aprovat per l'ex-Conseller de Sanitat de la Generalitat, totalment al servei i defensa dels interessos de la Patronal Farmacèutica. També atacava durament els farmacèutics de la ciutat: “*Tan bon punt s'obrí la Farmàcia Mutualista, els farmacèutics d'Igualada, amb un liberalisme i deseiximent esgarrifosos rebaixaren immediatament els preus, i fins algú, més humà encara, col·locà en el front del seu establiment un cartell, en el qual anunciava que “com a ganga i degut a la crisi de treball” rebaixava un tant per cent en les seves vendes, i en canvi una vegada clausurada la dita Farmàcia Mutualista, ¡oh paradoxa! desaparegué el cartell i s'acabaren les gangues i la crisi, per a tornar altra vegada a regir els mateixos preus exagerats que abans de l'obertura*”.

Acabava demanant la derogació del reglament ja que la Farmàcia Mutualista tenia uns estatuts aprovats pels Governos de la República i la Generalitat de Catalunya, disposava de titular col·legiat i complia amb tots els requeriments legals necessaris per l'obertura de la mateixa i que es reconeguessin els drets de la que l'autor denominava la *nostra* Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista per a funcionar legalment.

REOBERTURA

L'abril de 1936 es va reobrir la farmàcia, després d'una inspecció per part d'un Delegat Provincial de Sanitat i amb el vist-i-plau del Delegat de Sanitat local. El *Diari d'Igualada*^{11, 12} informava de l'obertura i *La Vanguardia*¹³ citava l'ordre que disposava la inspecció immediata de les Cooperatives farmacèutiques Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada i Cooperativa Germanor de Badalona¹⁴ si no hi havia *cap transgressió de les ordenances de farmàcia i altres disposicions*. Una vegada reoberta, la farmàcia va funcionar normalment durant la guerra¹⁵.

SEGONA CLAUSURA

El 29 de novembre de 1939, la farmàcia era novament clausurada, sembla ser que de manera irregular, ja que no hi va haver cap comunicació prèvia a l'Alcaldia i no es va deixar constància de cap document que acredités aquesta clausura. Segons indicacions verbals, la clausura es va fer en base a “*detalls de reglamentació sanitària o diferència de tòxics*”, ja que, en una visita efectuada dos mesos abans per una Comissió de la Inspecció de Tòxics, s'havia fet constar en acta una petita anomalia que, una vegada

Breu trajectoria de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada (1932-1942)

coneguda pel titular de la farmàcia¹⁶ absent en el moment de la visita , va rebutjar en la declaració que va remetre personalment a la Direcció dels Serveis Farmacèutics Provincials, a les poques hores de dita visita, per considerar que la diferència era ínfima, segons ell. A pesar d'això, el 29 de novembre s'havia presentat una comissió a la "Farmàcia Mutualista" i havia procedit al tancament i segellat de la farmàcia.

RECLAMACIONS I AL·LEGACIONS

Aquesta segona clausura va originar un seguit de reclamacions i al·legacions a fi d'obtenir la seva reobertura, basades totes elles en la necessitat i utilitat de la Cooperativa. L'argumentació sobre la il·legalitat del seu tancament es va basar en el fet que, si realment s'havia produït un problema de reglamentació sanitària per una diferència en la quantitat de tòxics, el més lògic seria haver aplicat sancions al titular farmacèutic, però no la clausura de la farmàcia.

La primera reclamació es va produir el 5 de desembre de 1939. Bonaventura Carles, President de la Comissió Gestora va dirigir una carta al Cap de la Central Nacional Sindicalista (C.N.S.) de Barcelona a fi d'aconseguir la reobertura al més aviat possible, insistint en que la farmàcia no tenia res a veure amb el motiu del tancament i que, de ser-hi, la responsabilitat era única i exclusivament del farmacèutic titular.

També s'argumentava que era paradoxal que persones pertanyents a organismes sindicals, anul·lessin el funcionament de la Farmàcia Mutualista, quan la cooperació era un dels elements que el nou estat volia utilitzar per contribuir a la millora de les classes necessitades. Com a nota curiosa, en el document es feia constar que es posava el segell de la cooperativa " La Victòria"¹⁷, recentment constituïda , per no poder disposar del segell oficial que havia quedat dins l'edifici clausurat.

El 21 de desembre de 1939 , Bonaventura Carles autoritzava a Òscar Lloró, President del Servei Sindical Cooperativa la Victòria, per a que s'ocupés dels assumptes pendents relacionats amb la farmàcia. Poc després, apareixia al BOE¹⁸ una llei que traspassava la gestió de les cooperatives sanitàries a l'"Obra Sindical 18 de julio". A partir d'aquest moment, Òscar Lloró passava a ser qui realitzaria les diferents gestions de cara a resoldre el tema de la Farmàcia Mutualista.

El 13 de gener de 1940, la Junta Gestora del Servei Sindical Cooperatiu "Cooperativa Sanitària d'Igualada"¹⁹, escrivia al Governador Civil. Segons ells, la llei de 27 d'octubre de 1938, ratificava la llei de cooperatives de 9 de setembre de 1931 i el reglament de 2 d'octubre següent, i mantenia l'article 85 d'aquest últim, que autoritzava l'existència de

Rosa M. Parés i Marimon

farmàcies en les cooperatives mitjançant el compliment de determinades circumstàncies que consideraven que s'havien complert plenament però que el fet de proporcionar medicaments a preus econòmics a la població obrera d'Igualada, havia provocat una ofensiva dels farmacèutics particulars que, en no haver pogut clausurar la farmàcia cooperativa en base a la legislació vigent sobre cooperació, havien procedit al tancament basant-se en detalls de reglamentació sanitària que, en tot cas, podien haver donat lloc a la imposició d'una sanció, però no a la clausura "sine die". L'informaven també que s'havia donat compte de la situació a la Direcció General de Serveis Cooperatius del Ministeri de Treball, però que, mentrestant, la farmàcia seguia sense funcionar, ocasionant grans perjudicis a les classes més modestes i li demanaven que, encara que fos amb caràcter interí i mentre no es resolgués l'expedient, *tenint en compte tot el que s'ha exposat i el perjudici que s'està ocasionant a la població obrera d'Igualada en benefici individual d'alguns farmacèutics de dita ciutat, se serveixi ordenar l'obertura de la farmàcia d'aquesta cooperativa*. Proposaven també que el Governador designés la persona que hauria d'estar al càrrec de la farmàcia i, fins i tot, van suggerir que podria ser un farmacèutic mutilat o ex-combatent.

Per donar més força a les seves peticions, en els diferents tràmits van presentar diferents documents i certificats, entre ells: l'aprovació de la Junta Gestora i nomenament del president, la relació del personal tècnic de la farmàcia²⁰ i, fins i tot, un nou reglament, presentat el 17 de setembre de 1941²¹.

Un dels temes que més va preocupar va ser el dels medicaments que havien quedat dins la farmàcia clausurada ja que hi havia el temor que caduquessin o es deterioressin. El 26 de febrer de 1940, Òscar LLiró demanava al Comandant Militar que intervingués en favor de la reobertura de la farmàcia i per obtenir l'autorització del Governador Civil per retirar els medicaments que es trobaven dins el local clausurat. Com a resposta a les seves gestions, el 3 d'abril, el Governador Civil va autoritzar la retirada dels medicaments per part del Col·legi de Farmacèutics. Quedava, doncs, solucionat el tema dels medicaments però no el de la farmàcia i, per tant, les gestions van seguir. Fins i tot, el 16 d'abril del mateix any, es va escriure a l'Excm D Francisco Franco Bahamonde i a l'Excm D Ramon Serrano Suñer amb argumentacions similars a les que s'havien presentat a altres nivells. El 29 d'abril, LLiró escrivia novament al Governador Civil, amb una carta on explicava els inicis de la cooperativa, les dificultats que hi havia hagut durant la guerra per aconseguir el seu manteniment i es lamentava del tancament de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada produït el 29 de novembre de 1939. Comentava que amb el temps transcorregut des de la clausura s'havien esgotat els fons, els empleats no cobraven i hi havia la possibilitat que els productes emmagatzemats s'alteressin, a més del perjudici que suposava per l'entitat i els interessos dels associats.

Breu trajectoria de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada (1932-1942)

També es va implicar en les reclamacions Antoni Jorba, Cap Local de Falange Española Tradicionalista i de les J.O.N.S. d'Igualada que, en una nota dirigida a la Prefectura Provincial de Barcelona, de data 30 d'abril, deia que creia convenient i necessari que es resolgués aviat el litigi que hi havia sobre la Farmàcia Mutualista Cooperativa "La Victòria" i manifestava que veuria amb molta satisfacció la seva reobertura.

Amb aquestes gestions, semblava que les coses es començaven a resoldre ja que el 5 de desembre de 1940, la farmàcia quedava inscrita amb el nº 34 en la secció de Medicina Social amb caràcter provisional²². Davant d'aquest comunicat, el 5 de març de 1941, el President de la Comissió Gestora es va dirigir al Cap Provincial de Sanitat indicant que considerava una contradicció que la farmàcia estigués clausurada des del 29 de novembre de 1939 i que, a pesar d'haver estat inscrita legalment, es mantingués la clausura i, per això, demanava la seva intervenció per resoldre el tema definitivament.

El temps passava i l'assumpte seguia sense solució. El 17 de setembre de 1941²³, s'enviava un nou Reglament que presentava algunes modificacions en relació al de 1934, quedant la instància registrada dos dies després amb el nº 151.

MÉS PROBLEMES

Un dels temes que quedava per resoldre era el de la contractació d'un farmacèutic que es fes càrrec de la farmàcia. El 21 de setembre de 1941, Anna Recasens escrivia a Oscar Lloró per comunicar-li que renunciava a acceptar la plaça de farmacèutic, per manca de garanties, al·legant que, el Col·legi de Farmacèutics li havia dit que no hi havia cap possibilitat de que es reobris la farmàcia ja que hi havia una disposició del Ministeri de Governació que prohibia el funcionament d'aquest tipus d'establiments i que, per tant, el Col·legi tenia la facultat de tancar-los.

El 21 d'abril de 1942, Antoni Vilaseca Davins, procurador de Josep Balcells Martí i d'Aurora Colomer Oms, la seva hereva, presentava una demanda de desnonament per no haver satisfet els pagaments del lloguer del pis on es trobava la farmàcia, des de primers d'abril de 1939, 37 mesos a raó de 100 ptes mensuals, en total 3700 ptes²⁴. A més, els locals estaven segellats pels Serveis Farmacèutics de la Prefectura Provincial de Sanitat del Ministeri de la Governació des del novembre de 1939, de manera que es trobaven en el més complet abandonament. El 28 d'agost de 1942, el jutge dictava sentència, acordant que es requerís a D Bonaventura Carles Torra per a que, en el plaç de 15 dies deixés lliures i buits els locals. Però poc abans de finalitzar el plaç, el dia 9 de setembre, la Prefectura Provincial de la C.N.S. escrivia una carta al propietari de l'immoble, comunicant que es feia càrrec dels deutes pendents amb motiu de les gestions que s'estaven fent

Rosa M. Parés i Marimon

per al traspàs de la farmàcia a l' "Obra Sindical 18 de Julio"²⁵ i sol·licitant que s'aturés el desnonament. Semblava que l'assumpte es començava a resoldre definitivament però no era així ja que el 13 d'octubre uns individus es van presentar amb una ordre de la Junta Provincial de Sanitat, autoritzada pel Govern Civil el 16 de setembre, per fer-se càrrec del productes de la farmàcia que es poguessin alterar i van procedir a retirar 11 caixes de medicaments o articles farmacèutics, previ inventari, una còpia del qual s'havia entregat al Sr Alcalde. Aquest va retenir els medicaments ja que es negava a que les caixes sortissin d'Igualada, si no rebia una ordre superior.

El propietari de l'edifici on havia estat situada la farmàcia, havia fet gestions per quedar dipositari dels mobles i objectes de la farmàcia i el jutge ho havia autoritzat. Es lamentaven de que això hagués passat just en el moment que semblava resolt l'assumpte de la farmàcia amb el traspàs a l' "Obra Sindical 18 de Julio" i sol·licitaven que les coses tornessin a l'estat anterior al del contratemps o que l'Obra emprengués pel seu compte l'obertura de la farmàcia.

Es va demanar també la intervenció de la Unió Territorial de Cooperatives de Consum per intentar contrarrestar la del Col·legi de Farmacèutics que sempre s'havia oposat a l'existència de les farmàcies cooperatives. Aquesta va respondre, lamentant el què havia passat amb les existències de la farmàcia i indicant que havien iniciat mesures per a la seva resolució. Segons deien, en una entrevista amb representants de l'Obra del 18 de Julio i l'Excm Sr Governador s'havia arribat a una possible solució que passava per la recuperació de totes les especialitats farmacèutiques o específics que no estiguessin subjectes a normes especials i l'autorització de l'obertura de l'establiment, amb la denominació de "Centre d'Específics" i que es prosseguirien les gestions per normalitzar i regularitzar el funcionament de la farmàcia.

El 5 de novembre de 1942 la Prefectura Provincial de la CNS comunicava que es feria càrrec dels mobles, utilitatge, existències farmacèutiques i, en general, de tot el patrimoni de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada, així com també dels deutes existents. Segons deien, s'havien resolt favorablement les gestions entre la Inspecció Provincial de Farmàcia, el Col·legi Oficial de Farmacèutics i la pròpia Prefectura i s'havia acordat que es procediria amb la major brevetat possible a realitzar l'assistència mèdica i farmacèutica en aquesta localitat, segons les normes generals establertes per la Prefectura Nacional de l' "Obra Sindical 18 de Julio".

A partir d'aquesta data no es disposa de cap més informació que indiqui si es van continuar fent gestions o sobre què va passar amb la farmàcia i els medicaments, fet que fa pensar que la farmàcia va quedar definitivament clausurada.

FONS

ACAN (Arxiu Comarcal de l'Anoia) – Fons Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista la Victòria (1932-1942)

BIBLIOGRAFIA

1. AYMERICH I CRUELLS, Juan. *Las cooperativas y las colectivizaciones obreras en Catalunya* [en línia]. Barcelona : Universitat de Barcelona, 2008 <<http://www.tdx.cat/TDX-0527110-120206>> [consulta : 3 de desembre de 2010]
2. CUERVA CASTILLO, PILAR. *L'Abans: Igualada: recull gràfic 1870-1965*. El Papiol: Efados, 2002.
3. JORDI I GONZÁLEZ, Ramon. Notas sobre la clausura de una Farmacia Cooperativa, después del 6 de octubre de 1934. *But. Inf. Circ. Farm 1980*, 12 (123), 70-73.
4. PÉREZ i BARÓ, Albert. *Les cooperatives a Catalunya (Premi Rafael Tasis, 1968)*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1972

NOTES

1. La llei havia estat presentada per Joan Ventosa i Roig, conseller d'Economia i Agricultura, el 22 de desembre de 1933, junt amb el projecte de Llei de Bases de la Cooperació per a Cooperatives, Mutualitats i Sindicats Agrícoles.
2. L'Igualadí, 17-3-1934. A : <http://www.diba.es/biblioteques>. Fons locals digitalitzats
3. Joventut, 1-5-1934. A : <http://www.diba.es/biblioteques>. Fons locals digitalitzats
4. Diari d'Igualada, 28-6-1934. A : <http://www.diba.es/biblioteques>. Fons locals digitalitzats
5. Segons Ramon Jordi la clausura fou per ordre del Director dels Serveis Sanitaris del Govern de la Generalitat de Catalunya.
6. Es desconeix el paper del farmacèutic Bausili en aquest assumpte.
7. Va ser Cap dels Serveis de Sanitat de la Generalitat i primer director de la revista *Sanitat Catalana* apareguda l'any 1933, subtitulada "*Portanveu dels organismes sanitaris de Catalunya*".
8. D'aquest últim es desconeix la professió o càrrec que ocupava en aquells moments
9. Joventut, 1-10-1934. A : <http://www.diba.es/biblioteques>. Fons locals digitalitzats
10. Joventut, 1-11-1934. A <http://www.diba.es/biblioteques>. Fons locals digitalitzats
11. Diari d'Igualada, 17-4-1936. A : <http://www.diba.es/biblioteques>. Fons locals digitalitzats
12. Diari d'Igualada, 22-4-1936. A : <http://www.diba.es/biblioteques>. Fons locals digitalitzats
13. La Vanguardia, 19 d'abril de 1936. La Vanguardia digital
14. Ambdues farmàcies mutualistes havien tingut problemes. La d'Igualada es va arribar a posar en marxa l'abril de 1934 i fou clausurada el 24 d'octubre del mateix any, mentre que la de Badalona no s'havia arribat a inaugurar.
15. La informació d'aquest període és pràcticament nul·la, ja que, durant la guerra civil, la majoria de la documentació fou destruïda i, la que no ho fou, concretament la corresponent a la Unió de Cooperadors, cooperativa resultant de la unió de les dues cooperatives existents a Igualada en aquell moment ("La Econòmica" i "La Igualadina") fou confiscada i traslladada a l'Arxiu de Salamanca. Es té constància del seu funcionament per l'existència de diversos rebuts de caixa durant aquest període.
16. Es desconeix qui era el titular en aquell moment.

Rosa M. Parés i Marimon

17. Una vegada acabada la guerra, s'havia produït la unió de les dos cooperatives preexistents, el resultat de la qual havia estat la constitució de la cooperativa "La Victòria", que ell presidia en aquell moment.
18. BOE núm. 31, del 31 de gener del 1940. "Bases de la Organización Sindical". Aquesta llei, promulgada el 26 de gener del 1940, integrava totes les forces productores dins el Movimiento, derogava la de cooperatives del 1938 i obligava les cooperatives sanitàries a formar part de l'Obra Sindical 18 de Julio.
19. Designada per la C.N.S i formada per Bonaventura Carles, Miquel Ros i Josep Rubinat
20. D Sebastià Bergadà Sans, com a farmacèutic titular i Lluís Delseny Castellà com a oficial ajudant del farmacèutic titular
21. Aquest reglament feia referència al presentat a la Direcció de Treball del Ministeri de Treball amb motiu de la creació de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista, el 26 d'abril de 1934
22. Comunicació de data 24 de febrer de 1941 de la Prefectura Provincial de Sanitat al Sr President de la Farmàcia Mutualista.
23. En aquell moment la raó social de la cooperativa era el C/Sant Pau nº 4
24. Corresponen a 9 mesos de l'any 1939, 12 mesos dels anys 1940 i 1941 i 4 mesos de l'any 1942.
25. Prèviament, el 2 de juliol de 1942, en base a la nova llei de cooperació, de 2 de gener de 1942 que establia que totes les cooperatives que tinguessin serveis sanitaris o els establissin en el futur, estaven obligades a complir-los per mediació de la Obra Sindical del 18 de julio, la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada havia posat a la seva disposició la farmàcia amb tots els seus accessoris i productes, enviant una memòria a la Prefectura Provincial.

*Edifici on està situada la farmàcia Mutualista
al carrer Soletat núm. 9 (marcat amb una fletxa)
i segell de la farmàcia Mutualista*

